

Prof. Maria Czerepaniak-Walczak
Uniwersytet Szczeciński

Recenzja

rozprawy doktorskiej p.t.: *Negotiating Hegemony and Empowerment:
Teaching English as a Foreign Language and Critical Global Engagement*

napisanej przez mgr Urszulę Kłobuszewską w DSW
pod kierunkiem dra hab. Lotara Rasińskiego prof. DSW oraz prof. Hany
Cervinkowej(Maynooth University)

Wrocław 2022

ss. 163 + Summary, Streszczenie i Bibliografia

Uwagi wstępne

Nauczanie i uczenie się języka angielskiego jako drugiego jest przedmiotem wielu rozpraw naukowych i przewodników metodycznych. Powstają one w różnych kontekstach historycznych, społecznych i kulturowych. Pisane są z różną intencją autorek i autorów oraz z różnych perspektyw teoretycznych. Nauczyciele ESL korzystają z profesjonalnych licznych kontaktów i koleżeńskiego wsparcia w projektowaniu, realizowaniu i ocenianiu efektów swojej pracy. Zrzeszają się między innymi w takich organizacjach jak: IATEFL (*International Association of Teachers of English as a Foreign Language*) i TESOL (*Teaching English to Speakers of Other Languages*). Nie dziwi to w kontekście powszechności stosowania języka angielskiego w globalnej komunikacji ogólnej i profesjonalnej. Doświadczenia uczących i uczących się są bogatym źródłem refleksji nie tylko nad edukacją, ale także nad sprawami, które nie są bezpośrednio kojarzone z nauczaniem i uczeniem się. Dlatego z satysfakcją odnotowuję rozprawę pisaną z innej niż wąsko rozumiana perspektywa edukacyjna/nauczycielska. Praca bowiem napisana jest z perspektywy uwrażliwiania na konsekwencje supremacji jednej kultury, jednych wzorów wartości i komunikowania się za pośrednictwem języka. W recenzowanej dysertacji mgr Urszuli Kłobuszewskiej przedmiotem badań jest bowiem doświadczenie radzenia sobie przez nauczycieli języka angielskiego pracujących w różnych krajach, w różnych kontekstach kulturowych ze świadomością roli tego języka jako czynnika globalizacji i hegemonii kultury anglofońskiej w poszczególnych wymiarach jednostkowego i zbiorowego życia. Jest to zagadnienie ważne poznawczo, społecznie, politycznie i edukacyjnie. *Lingua franca* (nie tylko współcześnie język angielski) nigdy nie jest niewinny. Wprawdzie otwiera nowe horyzonty i pola działania, ale kolonizuje wiele wymiarów życia. Zdawanie sobie z tego sprawy jest nieodzownym elementem nauczycielskiego profesjonalizmu oraz traktowania nauczania jako praktyki intelektualnej i czynnika poszanowania różności, sprawiedliwości i solidarności. Rozprawa doktorska Urszuli Kłobuszewskiej napisana pod kierunkiem dra hab. Lotara Rasińskiego prof. DSW i prof. Hany

Cevinkowej (Maynoof University) jest przykładem odsłaniania procesu i okoliczności namysłu nad własną mocą sprawczą i odpowiedzialnością nauczycieli języka obcego, nad wprowadzaniem nowych/obcych wzorów, nie tylko języka, ale też wartości, nad możliwościami i szansami poszanowania interesów i kultury rodzimej uczących się, inaczej mówiąc nad byciem organicznym intelektualistą.

Ocena struktury dysertacji

Rozprawa na klasyczną strukturę raportu z badań empirycznych. Zawiera wprowadzenie w problematykę badań i uargumentowany celem badań przegląd piśmiennictwa naukowego, konceptualizację własnego projektu badawczego oraz przedstawienie dróg jego realizacji, prezentację i dyskusję oraz syntezę materiału empirycznego. Do treści pracy dołączone są formalnie wymagane streszczenia w języku angielskim i polskim oraz obszerna, trafnie dobrana i umiejętnie wykorzystana bibliografia. Znajduje się także lista użytych w tekście skrótów i zamieszczonych w pracy tabel, rycin i fotografii.

Tytuł dysertacji jednoznacznie wyznacza jej pole problemowe. Tytułowe negocjowanie dominacji i upodmiotowienia poznawane jest poprzez analizowanie i interpretowanie doświadczeń nauczycieli i nauczycielek języka angielskiego jako języka obcego. Treść wstępu wprowadza w kontekst podjętego zadania badawczego. Źródłem tego zadania są osobiste doświadczenia Doktorantki. Uzasadnieniem wyboru problematyki są dane na temat powszechności populacyjnej, geograficznej i cyfrowej użycia języka angielskiego jako narzędzia komunikacji w każdej niemal sferze osobowego i zbiorowego życia. Obrazuje to z jednej strony wielowymiarowy potencjał globalizacyjny tego języka z drugiej zaś skalę potencjalnej i nierzadko rzeczywistej kulturowej dominacji poprzez język. Ponadto pozwala dostrzec i zrozumieć napięcia i dylematy doświadczane przez nauczycieli/nauczycielki wyłaniające się **z i podczas** ich praktyki z różnymi grupami uczących się. Treść wstępu wprowadza czytelnika/czytelniczkę w interes poznawczy będący u źródła dysertacji.

Wprowadzenie w problematykę badań własnych w rozdziale zatytułowanym: *English-language teachers as organic intellectuals in the global ecumene* jest obszernym przedstawieniem kluczowych kategorii analitycznych z wyraźnie wskazanym ich zakresem znaczeniowym istotnym z punktu widzenia prowadzonych w rozprawie analiz. W tym rozdziale Doktorantka wykazała się erudycyjnym odczytaniem znaczeń globalizacji, hegemonii, upelnomocnienia oraz nauczania i uczenia się języka obcego jako fenomenu antropologicznego. Każde z tych pojęć odniosła do sytuacji, zjawisk i procesów, w których uczestniczą osoby nauczające i uczące się języka angielskiego, jako środka korzystania z osiągnięć cywilizacji, poszerzania pól dostępu do dóbr (nauka, praca, uczestniczenie w

kulturze, ...). Osoby te nie zawsze zdają sobie sprawę ze skali zniewolenia i uprzedmiotowienia, niekiedy wręcz wyparcia kultury rodzimej. Analizy prowadzone w tym rozdziale cechuje przejrzystość argumentacji i umiejętność syntezy znaczeń.

Drugą część pracy wypełniają treści zawierające konceptualizację badań własnych. Ta część rozprawy jest napisana ze znajomością procedury i metodyki prowadzenia badań jakościowych. Były one prowadzone w specyficznym czasie – w okresie pandemii, która pokrzyżowała wiele planów, zamiarów, realizację projektów. Jak pisze Doktorantka, musiała zmienić zaplanowaną strategię badań (s. 73). Zmienione zostały także warunki pracy uczestników i uczestniczek badania. I badaczka i jej rozmówcy/rozmówczynie stanęli/stanęły wobec konieczności korzystania z mediów cyfrowych, nie tylko w interakcjach badawczych. Pandemia, która okazała się być sytuacją „globalizującą” i „upęłnomocniającą” stała się także nowym wyzwaniem badawczym. Jak autorka rozprawy, potraktowała to jako okazję, a nie jako przeszkodę (s. 76). Niewykluczone, że bezpośrednie kontakty z osobami uczestniczącymi w badaniu, obserwacja ich pracy, mogłyby przynieść inny, może bogatszy obraz refleksji nauczycieli języka obcego, wprowadzania w dominującą kulturę globalną. Sytuacja pandemiczna niewątpliwie sprawiła, że doświadczenia tych osób nabrały nowego wyrazu. One same doświadczyły bowiem opresji, ale też wsparcia w *media i techno scape*’ie (Appadurai). Hegemonem okazała się właśnie pandemia. Za jej sprawą zostały unaocznione nierówności, wyostrome ich przejawy. Globalizacja, mimo wielu pozytywnych efektów w wyszczególnionych w dysertacji wymiarach (ekonomicznym, społecznym, politycznym, ...) nie doprowadziła/doprowadza do powszechności dostępu do wirtualnego lub hybrydowego nauczania i uczenia się. Ograniczenie możliwości uczestniczenia w *media i techno scape*’ie pogłębia rozwarstwienie kulturowe i jest poważnym czynnikiem wykluczenia. Dlatego, moim zdaniem, argumentacja Doktorantki dotycząca znaczenia specyficznego czasu prowadzenia badań, gromadzenia wypowiedzi (dominacja globalnej epidemii) jest znaczącym elementem historycznego kontekstu wyrażanych opinii i refleksji.

Mimo że przedmiotem badania są doświadczenia nauczycieli języka obcego (m. in. s. 160), temu, tak wszak polisemicznemu pojęciu, nie poświęciła Doktorantki należytej uwagi. O tę podmiotową właściwość pyta mgr U. Kłobuszewska w drugim szczegółowym problemie badawczym (s. 82). Ponadto termin ten jest wielokrotnie obecny w tekście rozprawy. Odczytuję to jako przyjęcie potocznego znaczenia. A szkoda, gdyż podmiotowe doświadczenia syntezy uprzednią i nową wiedzę, umiejętności i emocje poddane krytycznemu namysłowi zarówno osobistemu jak i w procesie interakcji badawczej mają szansę stać się bogatym źródłem odkrywania i rozumienia mechanizmów władzy i jej dystrybucji.

W części zawierającej konceptualizację badań własnych zamieszczone są problemy badawcze (główny i szczegółowe) oraz metody ich rozstrzygnięcia. Szczegółowe problemy badawcze cechuje logiczna spójność oraz rozstrzygalność. Zastosowane w badaniach podejście zorientowane na rozumienie indywidualnych doświadczeń wyrażonych w wywiadach częściowo ustrukturyzowanych oraz narracjach biograficznych pozwoliło zebrać interesujący materiał empiryczny, który został poddany trafnie dobranym procedurom analizy danych (s. 95-96). Dobór osób uczestniczących w badaniach jest rzeczowo uargumentowany. Interesujące jest to, że osoby uczestniczące w I fazie badań podkreślali znaczenie realizacji osobistej motywacji w kontekście globalnym. (s.92). W drugiej fazie badań uczestniczyły 2 osoby nie biorące udziału w pierwszej fazie. Doktorantka uzasadniła włączenie ich do badań, ale nie pokazała ich profesjonalnych dróg tak, jak to uczyniła w odniesieniu do osób z I fazy. Takie informacje biograficzne jak wykształcenie, uprzednie doświadczenia zawodowe oraz staż nauczycielski znajdują się dopiero w rozdziale 4. Zastanawiam się, dlaczego nie zostały one umieszczone po wyjaśnieniach powodów włączenia ich do grona rozmówców.

Niezależnie od tych uwag rozdział poświęcony przedstawieniu założeń badawczych oraz procedury ich prowadzenia oceniam pozytywnie.

Kolejną część dysertacji stanowią rozdziały zawierające prezentację wyników badania. Doktorantka przedstawiła w nich biografie 5 osób uczestniczących w II fazie badań wydobywając z nich te elementy ich doświadczeń i refleksji, które umożliwiają dostrzeżenie i zrozumienie zmagania się przez nich z uświadamianymi przejawami (nie tylko kulturowej) dominacji poprzez globalizację komunikacyjną oraz konsekwencjami tej dominacji. Dotyczy to nie tylko nauczania i uczenia się globalnego języka obcego, ale także wysoce sformalizowanych kryteriów i warunków certyfikacji znajomości tego języka.

W analizowanych biografjach Doktorantka dopatrzyła się doświadczeń specyficznych dla organicznych intelektualistów w znaczeniu, jakie nadał temu pojęciu Gramsci (s. 132-133). Mimo że są reprezentantami kultury dominującej i pełnią rolę swoistego hegemonów wobec uczących się, swoje zadania edukacyjne wypełniają zgodnie ze stanowiskiem Gramsciego – wspierają innych w zmienianiu ich osobowego i społecznego położenia, umożliwiają wychodzenie poza dotychczasowe statusy dzięki korzystaniu z wielowymiarowego potencjału języka angielskiego i włączanie się do społeczności porozumiewających się w języku angielskim. Wykorzystują takie treści i formy kształcenia, które umożliwiają nie tylko uczenie się słów, idiomów i zasad gramatyki, ale także uczenie się od swoich uczniów, od kontekstów, w których prowadzą nauczanie. Integrują światy życia własne i osób uczących się.

Ścieżki zawodowe osób uczestniczących w badaniu są tłem prowadzonych analiz dotyczących ich doświadczeń i refleksji na temat własnej roli jako „kolonizatorów”, ale też jako sił upełnomocniających. Są to wprawdzie pojedyncze doświadczenia (tylko 5 osób), ale noszą w sobie pierwiastek uniwersalności. Upowszechnienie tych doświadczeń ma szczególne znaczenie z pedagogicznego punktu widzenia. Mogą one bowiem stać się inspiracją dla innych nauczycieli języka obcego.

Zgromadzony materiał empiryczny poddany analizie i interpretacji przyniósł odpowiedzi na postawione pytania badawcze i jest zwieńczony rekomendacjami pod adresem edukacji (s. 162-163). Rekomendacje te wnoszą ważne elementy zarówno do procesu nauczania języka obcego, ale także do procesu kształcenia nauczycieli języka obcego, zwłaszcza, że wśród nich jest wiele osób, które karierę nauczycielską wybierają po uprzednich różnorodnych doświadczeniach zawodowych i osobistych. Uświadamianie sobie przez nauczycieli własnej roli i własnego interesu (upelnomocnianie vs hegemonia) ma szansę na istnienie takich procesów globalizacji, które przyczynią się do upowszechniania i zachowania troski o (wszech)świat i jego kultury.

W tej części pracy uwidoczniła jest erudycja Doktorantki oraz dyscyplina metodologiczna w prezentowaniu i dyskusowaniu danych empirycznych. Wysoko oceniam umiejętności argumentowania tez wywiedzionych z przyjętej perspektywy teoretycznej wypowiedziami osób uczestniczących w badaniach.

Uwagi końcowe

Sumując powyższe pozytywne oceny oraz wskazane niedociągnięcia dotyczące analitycznej kategorii doświadczenia stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Urszuli Kłobuszewskiej wnosi interesujące poznawczo elementy do wiedzy z zakresu pedagogiki ogólnej, andragogiki oraz glottodydaktyki. Jest przykładem integracji wiedzy z szeroko pojmowanych nauk społecznych w celu odkrywania źródeł i efektów nauczania i uczenia się języka dominującego we współczesnym świecie.

Pracą tą mgr Urszula Kłobuszewska ukazała bardzo ważny aspekt specyficznego zjawiska globalnego, a mianowicie pandemii, zarówno w odniesieniu do edukacji jak i do badań. Techno- i mediascape okazały się terytorium interesujących poznawczo doświadczeń zarówno organicznych intelektualistów jak i dociekliwej badaczki. Stały się środkiem i ośrodkiem doświadczania upełnomocniania i upełnomocnienia.

Treść i struktura rozprawy świadczą o tym, że Doktorantka posiada ogólną wiedzę teoretyczną w dyscyplinie pedagogika i umiejętnie ją łączy z wiedzą z innych dyscyplin społecznych. Przedmiotem rozprawy doktorskiej jest oryginalny problem badawczy – pytanie

o rolę nauczycieli języka angielskiego jako stymulatorów globalizacji, agentów hegemonii oraz inhibitorów nierówności w dostępie do dóbr oferowanych przez globalną kulturę. W pracy nad rozprawą zostały zachowane zasady etyczne badań. Doktorantka wykazała się umiejętnością projektowania, prowadzenia badań własnych oraz opracowywania ich wyników i formułowania rekomendacji pod adresem praktyki edukacyjnej. Spełniła warunki zawarte w Ustawie z dnia 20 lipca 2018 r., Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, w artykule 187. 1. oraz 4. i wykazała się dojrzałością do prowadzenia pracy naukowej w zmieniających się warunkach. Z pełnym przekonaniem wnoszę więc o dopuszczenie Doktorantki do publicznej obrony jej rozprawy.

Wnoszę również o wyróżnienie dysertacji. Podstawą tego wniosku jest innowacyjne podejście do roli nauczyciela języka obcego jako organicznego intelektualisty oraz umiejętne wykorzystanie w analizach i interpretacji materiału empirycznego warunków, jakie stworzyła pandemia.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Mr. Cieny'.

Szczecin, 27.07.2022 r.